ואיש תבונה ידלנה. הבין מה היה בלבו של עולא שהיה מסתכל בו: ואינהו כמאן סברוה. עולא ורבה שלא רצו להודות לדברי רבי אבא: עמא דבר. נוהג: באור ששבת. שהיה בשבת שדלק היום ומכל מקום ממלאכת עבירה שבת שדלק בהיתר כגון של חיה ושל חולה או נר הדולק מערב יום הכפורים מברכין אף במוצאי יום הכפורים דהויא ברכה משום דדבר חידוש הוא לו שלא נהנה מן האור היום: באור היוצא מהעצים. דנברא עכשיו אין מברכין עליו במוצאי יוה"כ אלא במוצאי שבת שאף הוא תחילת בריית אור: רבי מפזר. רבי כשרואה אור מברך עליו מיד וכשמביאין לו בשמים לסוף שעה מברך עליהן: מכנסן. על הכוס כמו שאנו עושין: באר. באר של מרים סלע שיצאו ממנו המים על ידי משה ועגול כמין כברה היה ומתגלגל עמהן כל מקום שהולכין: כתב. קריאת שם האותיות: ומכתב. חקיקתן וצורתן כך שמעתי ולי נראה כתב זו היא חקיקת צורתן והמכתב הוא עט וחרט שנכתב בו חקיקת הלוחות כי ההיא דקדושין (דף כט:) מניין לרבות הסול והסירא והמכתב ונראין דברי דקרייה לא קרי ליה כתב: ומערה שעמד בו משה. ושמתיך בנקרת הצור *עד עברי (שמות לג) וכן באליהו וילך עד הר האלהים חורב ויבא שם אל המערה וילן שם (מלכים א יט): לבלוע את הרשעים. עדת קרח: והפרד. אין כל חדש תחת השמש ופרד ראשון נברא מן הארץ ולא בא מן הכלאים: האיל. של אברהם: השמיר. כמין תולעת היה ואין כל דבר קשה עומד בפניו שלא יתפרק, ובו בנה שלמה את הבית במסכת גיטין (דף סח.): הצבת. מלקחים של ברזל: צבתא. שאוחזין עכשיו הנפחים: בצבתא מתעביד. על ידי צבת אחרת היא עשויה שאוחזה בצבת ומכה בקורנס עד שנעשית וצבתא קמייתא מאן עבדה: הא לאי. באמת על כרחך בריה בידי שמים היא: יעשנה בדפוס. על ידי יציקה כמו שיוצקין כלי כסף וכלי נחשת: ויקבענה כיון. כולה כאחד מהר: ראשית דרכו. קודם לשאר דרכים והא דאמרן לעיל הכתב בערב שבת, בכתבן של לוחות, וזו היתה כתובה מתחילה *באש שחורה על גבי לבנה: בטרם הרים יולדו. בראת מדת תשובה: תשב אנוש עד דכא. עד ידכא לבבו לפניך: מקדם. מוקדם לעולם: מאתמול. קודם לעולם: תפתה. שכל המתפתה ביצרו נופל *שם: מרום מראשון. מרום הוא בערבות מראשון מקודם העולם וכן מקום מקדשנו נברא מראשון: חללה. חלל של גיהנם קודם בריית העולם ותירוצא הוא: אין לו כבייה עולמית. שהוא אור של גיהנם: חזר וכללו. לקרותו טוב לפי שהרשעים נידונין בו: אלא. ודאי אור דגיהנם נברא בשני בשבת והא דתניא לעיל אור בערב שבת באור דידן ודתניא בריתא במו"ש לא תיקשי - כאן במחשבה כאן ביצירה: בערב שבת עלה במחשבה ליבראות ולא נברא עד מוצאי שבת: וטחנן. מה והכה ושפשף זו בזו: דורשי חמורות. מקראות סתומים: פסול היה. שאחיו מאמו היה אביו כדמפרש שבא צבעון על אמו והוליד: אלה בני שעיר וגו'. וצבעון וענה אלמא אחי הוו וכתיב אלה בני צבעון ואיה וענה אלמא בנו היה: שמואל קרי ליה רבא שבור מלכא משום דבקי היה בדינין והלכתא כוותיה בדיני כדין היוצא מפי המלך שמתקיים ושבור ממלך פרסיים היה בימי רבה:

ואיש תבונה ידלנה: מים עמוקים עצה בלב איש זה עולא ואיש תבונה ידלנה זה רבה בר בר חנה, ואינהו כמאן סברוה: כי הא דאמר ר' בנימן בר יפת אמר רבי יוחנן *מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים וכן *עמא דבר, מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא, וכיון שרואה, מברך מיד, רבי יהודה אומר סודרן על הכוס ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יהודה: לא קשיא כאן באור ששבת כאן באור היוצא מן העצים ומן האבנים תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו ותני חדא אין מברכין עליו לא קשיא כאן במוצאי שבת כאן במוצאי יום הכפורים. רבי מפזר רבי חייא מכנסן, אמר רבי יצחק בר אבדימי אע"פ שרבי מפזר חוזר וסודרן על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו, ואור במוצאי שבת איברי והא תניא *עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות אלו הן באר והמן וקשת כתב ומכתב והלוחות וקברו של משה ומערה שעמד בו משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים רבי נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד ר' יאשיה אומר משום אביו אף האיל והשמיר רבי יהודה אומר אף הצבת, הוא היה אומר צבתא בצבתא מתעבדא וצבתא קמייתא מאן עבד הא לאי בריה בידי שמים היא אמר ליה אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון הא לאי בריה בידי אדם היא לא קשיא הא באור דידן הא באור דגיהנם: אור דידן במוצאי שבת אור דגיהנם בערב שבת. ואור דגיהנם בערב שבת איברי והא תניא *שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח. תורה דכתיב ה' קנני ראשית דרכו תשובה דכתיב בטרם הרים יולדו וכתיב תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם גן עדן דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם גיהנם דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה כסא הכבוד ובית המקדש דכתיב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו שמו של משיח דכתיב יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו: אמרי חללה הוא דנברא קודם שנברא העולם ואור דידיה בערב שבת. ואור דידיה בערב שבת איברי והתניא רבי יוסי אומר אור שברא הקב"ה בשני בשבת אין לו כבייה לעולם שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה ואמר רבי בנאה בריה דרבי עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת, מפני שנברא בו אור של גיהנם, ואמר רבי אלעזר אע"פ שלא נאמר בו כי טוב חזר וכללו בששי שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד: אלא חללה קודם שנברא העולם ואור דידיה בשני בשבת ואור דידן במחשבה עלה ליבראות בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת דתניא ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד, רבן שמעון בן גמליאל אומר פרד בימי ענה היה שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר *דורשי *) חמורות היו אומרים ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם שנאמר אלה בני שעיר החורי, וכתיב אלה בני צבעון ואיה וענה *אלא מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה, ודילמא תרי ענה הוו: אמר רבא אמינא מילתא דשבור מלכא לא אמרה ומנו שמואל. איכא דאמרי אמר ר"פ אמינא מילתא דשבור מלכא לא אמרה ומנו *רבא אמר קרא הוא ענה הוא ענה דמעיקרא. תנו רבנן עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן באר ומן וקשת הכתב והמכתב והלוחות קברו של משה ומערה שעמד בה משה ואליהו פתיחת פי האתון ופתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים ויש אומרים אף מקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ויש אומרים אף המזיקין ויש אומרים אף בגדו

*) ועי' תוס' חולין קלד: ד"ה דורשי חמורות מ"ש בשם הערוך.

אלה בני שעיר החורי וכו' מלמד שבא צבעון על אמו. תימה דבים נוחלין (ב"ב קטו:) מוכח מהאי קרא דבני בנים כבנים וא"כ מנלן שבא על אמו ועוד לא מצינו בכל התורה שיקראו לבן אחתו בנו והכא אמר דלהכי קרי ליה בנו לפי שנולד מאחתו וי"ל דקרי ליה בנו לפי שהיה בן בנו כדאמרינן בים נוחלין והכא דייק שבא על אמו מדלא כתיב איה שהיה כמו כן בן צבעון ולא כתיב אלא ענה לחודיה ש"מ לפי שהיה נמי בן אחתו של שעיר כתביה קרא הכא עם שאר בני שעיר:

אין

רבינו חננאל

כמאן סבירא כי הא דאמר' משום ר' אלעזר מברכין על האור במוצאי שבתו' ובמוצאי יום הכפורים וכן עמא דבר: ואותבי' עליהו הא דתניא אין מברכין על האור אלא במוצאי שבתות הואיל ותחלת ברייתו הוא וכיון שרואהו מברך עליו מיד ר' יהודה אומר סודרן על הכוס ואמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה ופרקי' לא קשיא הא דתניא אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת באור היוצא מן העצים ומן האבנים והא דאמר משמא דר' אלעזר מברכין אפילו ביוה"כ באור ששבת ממלאכת עבודה. באלו דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה תניא נמי חבי עששית שהיתה דולקת והולכת בשבת כלו במוצאי שבת מברכין עליה ואקשי' ואור במוצאי שבת איברי והתניא אלו דברים שנבראו [בע"ש] בין השמשות באר שהיתה מהלכת עם ישראל ומן שירד להם וקשת דכתיב (בראשית ט יג) את קשתי נתתי בענן. כתב מכתב פי' כתב צורת האותיות מכתב צירוף האותיות להיות תיבה להקרות במלה ד"א כתב הוא כתב הקודש שהן כ"ב אותיות מכתב הוא שהיה חרות על הלוחות הנקרא ספרנינא מפני שהיה נקרא מארבעה צדדים ולוחות כמשמען וקבר משה רבינו ואליהו ופתיחת פי אתון בלעם ופתיחת פי הארץ לבלוע קרח. ור' יאשיה אמר אף האיל הנאחז בסבך והשמיר שבו בנה שלמה הבית ר' נחמיה אומר משום אביו אף האור ופרד ר' יהודה אומר אף הצבת קתני מיהא ר' נחמיה דאור בין השמשות נברא ופרקי' האי אור דגיהנם הוא אבל אור דידן במוצאי שבת נברא. ואקשי' איני והא גיהנם אחד משבעה דברים שנבראו קודם בריאת העולם הוא ואלו הן תורה ותשובה גן עדן וגיהנם כסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח ופרקי' חללה של גיהנם נבראת קודם בריאת העולם אור של גיהנם נברא בשני בשבת אור דידן עלה במחשבה להבראות בערב שבת ולא נברא עד מוצאי שבת. ר' יוסי אומר שני דברי' עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה בינה באדם מעין דתמא של מעלה והביא שתי אבני' וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא מין סוס ומין חמורה והרכיבן זו על זו ויצא מהן פרד וכו': ת"ר עשרה דברים נבראו בע"ש ביה"ש ואלו הן מן ובאר וכו' ויש אומר' אף מקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה ובגדו

עין משפט
נר מצוה

לח א מיי' פכ"ט מהל' שבת הל' כד סמג עשין כט טוש"ע א"ח סי' רצח סעיף א וסי' תרכד סעיף ד:
[רב אלפס ברכות פ"ח דף מג:]
לט ב ג מיי' שם הל' כו טוש"ע שם סי' רצח סעיף ח:

מסורת הש"ס

[ברכות נב: וש"נ]
[ושכותי כפי עליך]
[אבות פ"ה מ"ו [ע"ש] מכילתא פרשה בשלח]
נדרים לט:
[כדאיתא עירובין יט.]
[ברכות כד. חולין קלד:]
ב"ב קטו:
[שם איתא רבה ועי' שם בפי' הרשב"ם]
[אבות פ"ה וע"ש כמה שנוים]

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ראשית דרכו פי' כאש שחורה ע"ג לבנה. עי' ברש"י שיר השירים בפסוק קווצותיו תלתלים שחורות כעורב:

אלפי תבנית ר' אבא (בדברי ר' יוחנן) אין ברכה על האור אלא במוצאי שבת (ולא במוצאי יו"כ)

נושא
מתי נברא:
1. אור שלנו
2. גיהנום
א) חללה
ב) אור שלה

מבנה
◇ קושיות בנושא מתי נבראו דברים אלו
△ רשימות של דברים שמופיעים במספר (כמו עשרה דברים נבראו...)

* סוגריים בברייתות והבאור אחריה נועדים לשם דיון כדי שנוכל להתרכז בשאלות

* מטרת הסוגריים להבדיל הקושיא לתשובה

* עד כאן הגמרא

(4) סוגריים לשם דיון בני להקל על הקריאה

נושא/מבנה
△ ב' דברים שעלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת

נושא
1) יצירת הפרד
2) ענה (מבני שעיר)

בראשית לו:כד
ואלה בני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר ברעותו את החמורים לצבעון אביו

בראשית לו:כ
אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה

אשה - בעלה
① ②
צבעון - ענה

①- ענה וצבעון = אחים (בני אותה אשה)
② ענה = בנו של צבעון (צבעון בא על אמו ומזה נולד ענה)